

ИЧКИ ИШЛАР ХОДИМЛАРИНИНГ СТРЕССГА ЧИДАМЛИЛИГИНИ ТУЗИЛИШИ

Халматов Умарбек Муминжонович

Жамоат хавфсизлиги университети магистратура тингловчиси

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7561101>

ARTICLE INFO

Received: 12th January 2023

Accepted: 22th January 2023

Online: 23th January 2023

KEY WORDS

Стресс, ички ишлар, хулқ-
атвор, фаолият, ҳолат,
механизм, қонуний.

ABSTRACT

Ушбу мақолада Ички ишлар органлари ходимлари фаолияти ҳақида, стресс тушунчаси, ички ишлар ходимларининг стрессга чидамлилиги, тузилиши тўғрисида маълумот келтирилган.

Кириш: Мамлакатимизда тинчлик ва осойишталикни сақлаш, фуқаролар хавфсизлигини таъминлаш мақсадида изчил ислоҳотлар амалга оширилмоқда. Бугун давлатимиз раҳбари бошчилигида халқчил ва адолатпарвар демократик тамойилларга асосланган янги Ўзбекистонни барпо этмоқдамиз. Шу мақсадда, аввало, бебаҳо бойлигимиз бўлган тинчлик ва барқарорликни мустаҳкамлашга энг муҳим вазифа сифатида устувор аҳамият қаратилмоқда. Янги Ўзбекистоннинг Ички ишлар органлари ҳам янгиланиб, такомиллашиб бормоқда.

Тизимдаги ислоҳотларнинг мантиқий давоми сифатида 2017-йилнинг 29-ноябрь куни Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ички ишлар органларида кадрлар билан ишлаш ва уларнинг хизматини ташкил этиш тартибини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори қабул қилинди. Мазкур қарорнинг муҳим жиҳати шундаки, у Ички ишлар органларида хизматни ташкил этиш механизмлари ягона тизимга жамланишига замин яратди. Ушбу ҳужжатнинг ижросини таъминлаш мақсадида Ички ишлар органларининг барча даражалардаги раҳбарлари олдида ишбилармонлик ва касбий хислатларга эга кадрлар танланишига эътибор бериш, уларнинг мақсадли жойлаштирилиши ҳамда ўз хизмат бурчини сўзсиз бажариши учун шахсий жавобгарлигини ошириш чоралари кўрилмоқда. Кадрлар захирасини, биринчи навбатда, истиқболли бошқарув таркибини шакллантиришга, шунингдек, бўш лавозимларни ўз соҳасини яхши биладиган ҳамда юклатиладиган вазифа ва функцияларини инобатга олган ҳолда, тезкорлик билан иш юритадиган кадрларни жамлашга алоҳида аҳамият берилди. Шунингдек, Ички ишлар органларига қабул қилиш тизимининг шаффофлигини таъминлаш мақсадида мавжуд бўш лавозимларни сифатли тўлдиришда ҳар бир Ички ишлар органида тизимли тарғибот-ташвиқот ишлари кучайтирилди.

Ички ишлар органлари ўз фаолиятини фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларига риоя этиш ҳамда ушбу ҳуқуқлар, эркинликлар ва қонуний

манфаатларни ҳурмат қилиш асосида амалга оширади. Ички ишлар органлари фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатлари уларнинг жинси, ирқи, миллати, тили, дини, ижтимоий келиб чиқиши, эътиқоди, шахси ва ижтимоий мавқеидан қатъий назар, ҳимоя қилинишини таъминлайди.

Ички ишлар органлари доимий профессионал кадрлар таркибини шакллантириш, ходимларнинг хизмат қилиш давомийлигини узайтириш бўйича рағбатлантириш, шунингдек, уларнинг касбий малакаси ва шахсий қобилиятларини инобатга олган ҳолда, шахсий таркибни лавозимларга муносиб тақсимлаш бўйича аниқ вазифалар белгиланди. Бунинг натижасида Ички ишлар органлари ходимларига хизматни ўташда кўшимча шарт-шароитлар яратилди.

Ички ишлар органларининг фуқаролар ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини чекловчи фаолияти, агар қонуний мақсадда эришилган бўлса ёки ушбу мақсадда фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини чеклаш орқали эришиб бўлмаслиги ёки эришилмаслиги кераклиги аниқланса, дарҳол тўхтатилади.

Қийноқларга солиш, зўравонлик қилиш, бошқа шафқатсиз ёки инсон кадр-қимматини камситадиган тарзда муомалада бўлиш Ички ишлар органи ходимига таъқиқланади.

Ички ишлар органининг ходими фуқарога қасддан оғриқ, жисмоний ёки маънавий азоб етказиладиган хатти-ҳаракатларга чек қўйиши шарт. Агар қонунда бошқача қоида назарда тутилмаган бўлса, Ички ишлар органлари фуқаронинг шаъни, кадр-қимматига ёки ишчанлик обрўсига путур етказадиган, унинг шахсий ҳаётига тааллуқли бўлган маълумотларни ошкор қилишга ҳақли эмас. Агар қонунда бошқача қоида белгиланмаган бўлса, Ички ишлар органлари ҳар бир фуқарога ўзларида мавжуд бўлган, унинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларига бевосита дахлдор бўлган ҳужжатлар ҳамда материаллар билан танишиш имкониятини таъминлаши шарт.

Стресс (инглизча: стресс — „босим“, „кучланиш“, „танглик“) — одам ва ҳайвонларда кучли таъсиротлар натижасида содир бўладиган ўта ҳаяжонланиш, асабийлик ҳолати. Стресс — бу гомеостази бузиш билан таҳдид қилувчи турли экстремал омиллар таъсирида юзага келадиган тананинг ўзига хос бўлмаган реакцияси ва асаб эндокрин тизимлар фаолиятида стереотипик ўзгаришлар билан тавсифланади. Организмда ҳар хил таъсиротларга нисбатан ривожланадиган номахсус нейрогормонал реакция. „Стресс“ терминини канадалик патолог Г. Селе таърифлаб, тиббиётга киритган (1936). Олим стресс ҳолатига олиб келувчи омилни стрессорлар деб, улар таъсирида организмда рўй берадиган ўзгаришларни мослашиш (адаптация) синдроми деб атади. Физик (иссиқ, совуқ, шикастланиш ва бошқалар) ва психик (кўрқув, қаттиқ товуш, ўта хурсандчилик) стрессорлар ажратилади. Организмда бу омиллар таъсирини енгишга қаратилган мослашувчи биокимёвий ва физиологик ўзгаришлар ривожланади, бу стрессорнинг кучи, таъсир этиш муддати, одам ёки ҳайвоннинг физиологик системаси ва руҳий ҳолатига боғлиқ. Нерв системаси юқори ривожланган одам ва ҳайвонларда, ҳис-туйғу кўпинча стрессор вазифасини ўтайди ва у физик стрессор таъсирига замин туғдиради. Одамда бир хил кучдаги стресс ҳам

хавфли, ҳам ижобий бўлиши мумкин. Шунинг учун маълум бир даражадаги Стрессларсиз фаол ҳаёт кечириб бўлмайди, чунки стресслар бўлмаслиги бу ўлим билан баробар деган эди, Ҳанс Селе. Демак, стресслар нафақат хавфли, балки организм учун фойдали ҳам бўлиши мумкин (эустресс), бу ҳолат организм имкониятларини ишга солади, салбий таъсиротларга чидамлилигини оширади (масалан, инфекциялар, қон йўқотиш ва бошқалар), маълум бир соматик касалликлар (масалан, яра касаллиги, аллергия, юрак касалликлари ва бошқалар) кечишини енгиллаштиради ёки беморнинг улардан халос бўлишига ёрдам беради. Зарарли стресслар (дистресс) организм резистентлигини пасайтиради, кўпгина касалликларнинг кечишини оғирлаштиради. Стресс таъсирида касалликлар пайдо бўлишида организмнинг дастлабки ҳолати катта аҳамиятга эга. Масалан, гипертония касаллиги билан оғриган беморда стресс оғирроқ, яъни гипертоник кризслар билан кечади.

Стрессга чидамлилиқ академик категория сифатида 1973-йилда Канадалиқ олим К. Холлинг (инглиз) томонидан илмий муомалага киритилган ва дастлаб экологияни ўрганишнинг бир қисми сифатида ишлаб чиқилган. Ушбу атама табиий экотизимларнинг инқирозлардан (масалан, ёнғиндан кейин ўрмон) тикланиш қобилиятини тушунтириш учун яратилган. Стрессга чидамлилиқ мослашувчан динамик компонентни ўз ичига олади ва барқарорлик концепциясига — тизимнинг олдинги ҳолатига қайтишга қарши бўлиб чиқди. Кейинчалик Холлинг ва унинг ҳаммуаллифлари ижтимоий-экологик тизимларнинг стрессга чидамлилиги концепцияси билан ишлай бошладилар, бундан буён инсон ва жамият катта ривожланиш цикллари доирасида ягона комплексдаги табиатнинг қисми сифатида қаралди. 1980-йилларда Ф.Ҳаек бозор механизмлари ва тизимли муносабатлар реакцияларининг мураккаблигини ўрганиб чиқди, бу стрессга чидамлилиқ тушунчаларини ишлаб чиқишга ва уларнинг иқтисодиётда тарқалишига ёрдам берди. Стрессга чидамлилиқ тушунчаси психологияда ҳам фаол ишлатилган. Буларнинг барчаси асрнинг бошида бу атамани бир қатор ижтимоий фанларга: шаҳарсозликдан сиёсатшуносликка ва халқаро муносабатларга ўтказиш учун зарур шарт-шароитларни яратди.

Хусусан, Ички ишлар ходимларининг стрессга чидамлилиги тузилиши тушунчасига тўхталиб ўтсак, сиёсатшунослик ва халқаро муносабатлар назарияси доирасида стрессга қаршилиқ ҳар қандай ишлайдиган тизимнинг имманент хусусияти сифатида тушунилади: агар иккинчиси умуман мавжуд бўлса, демак, у шундай манбаага эга. Бундай нуқтаи назар билан маълум бир муаммони ташқи деб кўрсатиш мумкин эмас, аксинча, биз битта дунё тизимининг турли даражалари ҳақида гапирамиз. Уолкейт ва унинг ҳаммуаллифлари эътиборни чидамлилиқ фаолиятининг бир неча даражаларига қаратадилар:

- глобал;
- минтақавий;
- миллий;
- институтционал;
- коммунал;
- оилавий ;

-индивидуал.

Шуниси эътиборга лойиқки, турли даражалар маълум шароитларда бир-бирига зид бўлиши мумкин.

Хулоса қилиб айтганда, стресс оқибатларига қарши курашиш бўйича анъанавий равишда кўплаб услублар ишлаб чиқилган бўлса-да, бу билан бир қаторда стрессни олдини олиш, руҳий барқарорликни ошириш билан узвий боғлиқ бўлган салмоқли изланишлар ўтказилган. Стрессни олдини олиш ва барқарорликни оширишда асосан когнитив хулқ-атвор терапияси назарияси ва амалиётига асосланган ўзига-ўзи ёрдам бериш юзасидан қатор ёндашувлар ишлаб чиқилган. Ички ишлар органларининг ходимларида мамлакатда тинчлик ва осойишталикни таъминлаш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини муҳофаза қилиш каби олий масъулият белгилаб қўйилган. Ички ишлар ходими ҳар қандай шароитда ҳам стрессдан чиқа олиши ва энг аввало стресс ҳолатига тушмасликка ҳаракат қилиши керак.

References:

1. Файзиев.Й.М. Умумий ва тиббий психология.Т.: "Илм-зиё", 2017.-176
2. Хайдаров Ф.И., Халилова Н.И. Умумий психология. Т.:Тошкент-2010.
3. Касимова, М. Б., Ахмедова, Н. А., Махаматходжаева, Х. Б., Шарапов, З., Худойназаров, А., & Кадирова, Ш. (2022). Crp-1 and il-23r as a leading genetic predictors of development of ankylosing spondyloarthritis.
4. Хамраев, А. А., Ахмедова, Н. А., & Алиева, К. К. (2022). Клинические особенности течения реактивного артрита у больных с Хроническим вирусным гепатитом (Doctoral dissertation, Toshkent).
5. Ахмедова, Н. А. (2022). The role of genes regulating inflammatory mediators in the etiopathogenesis of chronic pancreatitis.
6. Касимова, М. Б., & Ахмедова, Н. А. (2022). Анкилозловчи спондилитли беморларда скелетдан ташкари зарарланишларни баҳолаш.
7. Ахмедова, Н. А. (2022). Патогенетические основы системной ферментотерапии при ревматических заболеваниях.
8. Ахмедова, Н., & Собирова, Б. (2021). КЛИНИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ТЕЧЕНИЯ ДИЛАТАЦИОННОЙ КАРДИОМИОПАТИИ У ДЕТЕЙ. InterConf.
9. Жамолов, А. Ш., & Ахмедова, Н. А. (2022). Psychological aspects of commitment treatment Of patients with rheumatoid arthritis (Doctoral dissertation, Tashkent).
10. Исмаилова, Ф. Р., & Ахмедова, Н. А. (2022). Оптимизация пути профилактики язвенной болезни желудка в период пандемии COVID-2019 (Doctoral dissertation, Tashkent).